

Hrvatsko asfaltno društvo

Croatian asphalt association

Metode ispitivanja trajnosti bitumenskih mješavina

Test methods for durability of bituminous mixtures

Branimir Palković

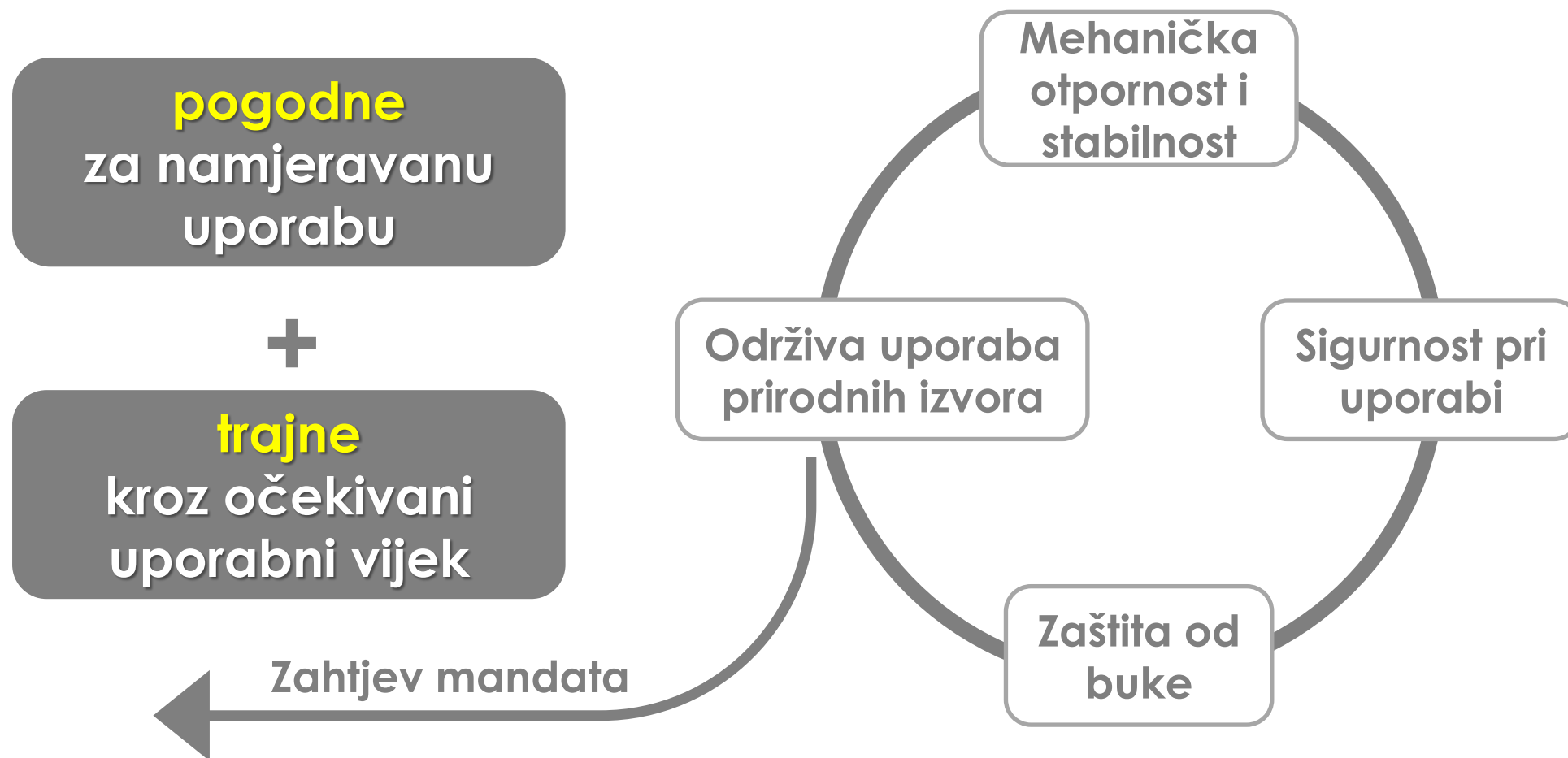
Međunarodni seminar ASFALTNI KOLNICI 2019
International seminar ASPHALT PAVEMENTS 2019

Opatija, 04.–05. 04. 2019.

Sadržaj

1. Osvrt na ispitne metode trajnosti bitumenskih mješavina
2. Detaljnije o načinu određivanja parametara loma
3. Sastavne komponente bitumenskih mješavina i lomna žilavost
4. Kritički osvrt na primjenu lomne žilavosti

Bitumenske mješavine moraju biti ...

Trajnost građevine → Trajnost proizvoda izražena kao otpornost na:

- starenje,
- atmosferilije,
- oksidaciju,
- trošenje,
- kemikalije,
- odvajanje bitumenskog filma

Razlikovanje pojma trajnosti

Asphalt durability

„Maintenance of the structural integrity of compacted material over its expected service-life when exposed to the effects of the environment (water, oxygen, sunlight) and traffic loading”.

Pavement durability

„Retention of a satisfactory level of performance over the structure’s expected service-life without major maintenance for all properties that are required for the particular road situation in addition to asphalt durability”.

J. C. Nicholls, M. J. McHale and R. D. Griffiths, **Best practice guide for durability of asphalt pavements**, Road Note RN42, Transport Research Laboratory, 2008

Norme specifikacija serije EN 13108 (**2006.**)

- Metode ispitivanja trajnosti bitumenskih mješavina

Oznaka i naziv norme	AC	BBTM	SMA	MA	PA
HRN EN 12697-41 Otpornost na tekućine za odleđivanje	+	+	+	+	+
HRN EN 12697-43 Otpornost na gorivo	+	+	+	+	+

Norme specifikacija serije EN 13108 (2016.)

- Metode ispitivanja trajnosti bitumenskih mješavina

Oznaka i naziv norme	AC	BBTM	SMA	MA	PA	AUTL
HRN EN 12697-41 Otpornost na tekućine za odleđivanje	+	+	+	+	+	+
HRN EN 12697-43 Otpornost na gorivo	+	+	+	+	+	+
HRN EN 12697-44 Razvoj pukotine ispitivanjem polucilindričnog uzorka na savijanje	+		+			
HRN EN 12697-45 Ispitivanje starenja zasićenim asfaltnim uzorcima	+					
HRN EN 12697-46 Niskotemperaturne pukotine i svojstva pri jednoosnim vlačnim ispitivanjima	+	+	+	+	+	+

HRN EN 12697-41:2014

- Otpornost na tekućine za odleđivanje

HRN EN 12697-41:2005

HRN EN 12697-41:2014

Princip:

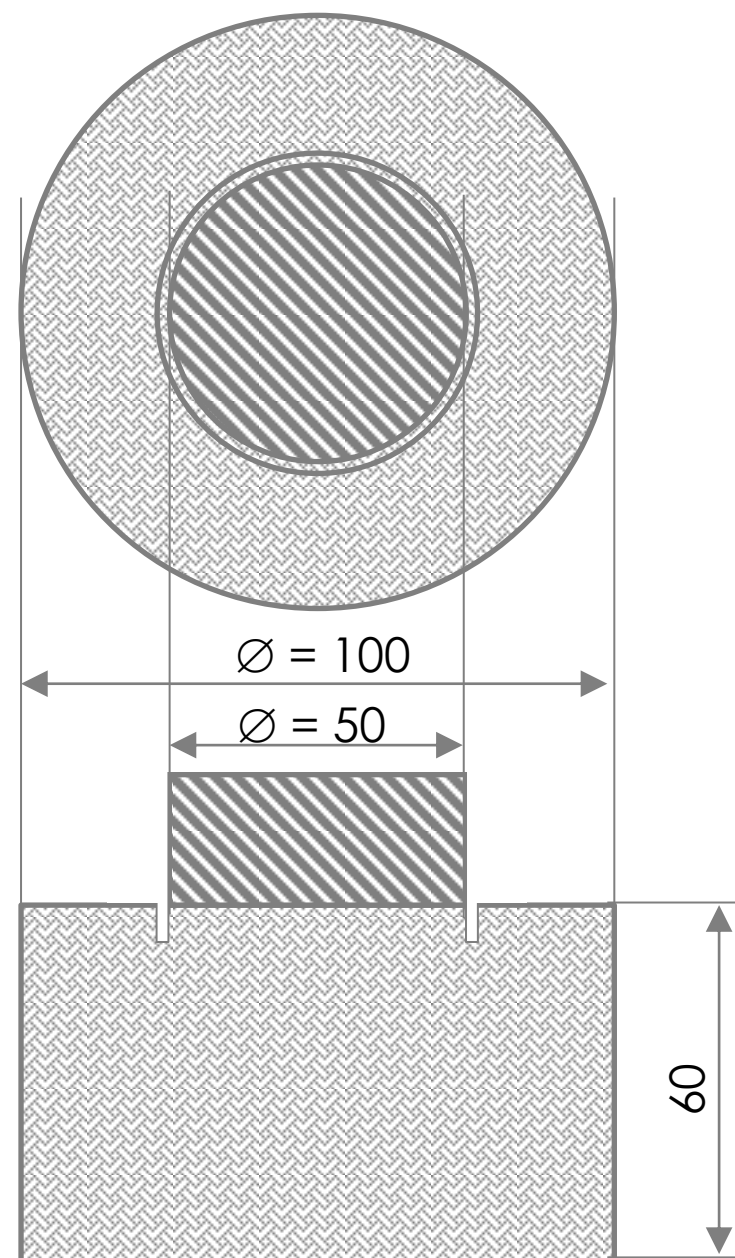
- Određivanje vlačne čvrstoće „pull-off” testom uzorka asfalta tretiranog otopinom acetata ili formijata
- Omjer maksimalnog vlačnog naprezanja tretiranog i netretiranog uzorka predstavlja mjeru otpornosti na djelovanje tekućine za odleđivanje

HRN EN 12697-41:2014

- Otpornost na tekućine za odleđivanje

Priprava uzoraka:

- Najmanje osam cilindričnih uzoraka, $\varnothing$ 100 mm,
  - udarni zbijač ili
  - kružni zbijač ili
  - valjkasti zbijač ili
  - vibracijski zbijač ili
  - iz kolnika
- Kondicioniranje uzoraka (**16 ± 4**) h,
- Određivanje gustoće uzoraka,
- Svrstavanje uzoraka u „suhu” i „mokru” grupu,
- Urezivanje cilindričnog utora dubine 5 mm i $\varnothing$ 50 mm,
- Lijepljenje cilindrične čelilčne ploče $\varnothing$ 50 mm,
- Uranjanje uzorka u tekućinu za odleđivanje i čuvanje u trajanju od **70 dana**

HRN EN 12697-41:2014

- Otpornost na tekućine za odleđivanje

Parametar otpornosti:

- zadržana vlačna čvrstoća, β

$$\beta = \frac{\sigma_{\text{wet}}}{\sigma_{\text{dry}}} \times 100 \text{ [%]}$$

Kategorije otpornosti na tekućine za odleđivanje u normama specifikacija (2016.)

AC, BBTM, SMA, MA, PA, AUTL

Kategorija β_{min}
$\beta_{\text{min}100}$
$\beta_{\text{min}85}$
$\beta_{\text{min}70}$
$\beta_{\text{min}55}$
$\beta_{\text{min}NR}$

HRN EN 12697-43:2014

- Otpornost na gorivo

HRN EN 12697-43:2005

HRN EN 12697-43:2014

Princip:

- Određivanje gubitka mase nakon kemijskog djelovanja goriva
- Abrazija gorivu izloženog dijela uzorka
- Određivanje gubitka mase nakon mehaničkog djelovanja
- Određivanje ukupnog gubitka mase nakon kemijskog i mehaničkog djelovanja

HRN EN 12697-43:2014

- Otpornost na gorivo

Priprava uzoraka:

- Pet cilindričnih uzoraka, $\varnothing$ 100 mm i visine 60 mm
  - udarni zbijač ili
  - kružni zbijač ili
  - valjkasti zbijač ili
  - iz kolnika
- Određivanje gustoće uzoraka,
- Sušenje uzoraka u trajanju između **14 i 42 dana**
- Uzorci djelomično uronjeni u gorivo **24 h ili 72 h**

Parametar otpornosti: **gubitak mase [%]**

- *Parametar A* (kemijsko djelovanje)
- *Parametar B* (mehaničko djelovanje)
- *Parametar C* (kemijsko + mehaničko djelovanje)

HRN EN 12697-43:2014

- Otpornost na gorivo

Ocjena otpornosti:

$C < 6\%$: dobra otpornost

$6\% \leq C \leq 10\%$: srednja otpornost

$C > 10\%$: slaba otpornost

Kategorije otpornosti na gorivo u normama specifikacija (2016.)

AC, BBTM, SMA

MA, PA, AUTL

Kategorija $C_{i_{\max}}$
$C_{i_{\max} 6}$
$C_{i_{\max} 7}$
$C_{i_{\max} 8}$
$C_{i_{\max} 9}$
$C_{i_{\max} 10}$
$C_{i_{\max} 11}$
$C_{i_{\max} 12}$
$C_{i_{\max} 13}$
$C_{i_{\max} 14}$
$C_{i_{\max} 15}$
$C_{i_{\max} NR}$

Kategorija $C_{i_{\max}}$
$C_{i_{\max} 1}$
$C_{i_{\max} 2}$
$C_{i_{\max} 3}$
$C_{i_{\max} 4}$
$C_{i_{\max} 5}$
$C_{i_{\max} 6}$
$C_{i_{\max} 7}$
$C_{i_{\max} 8}$
$C_{i_{\max} NR}$

HRN EN 12697-45:2012

- Ispitivanje starenja zasićenim asfaltnim uzorcima

Svrha:

- Ocjena trajnosti međusobne adhezije konstituenata bitumenske mješavine za vezne i nosive slojeve od asfaltbetona

Princip:

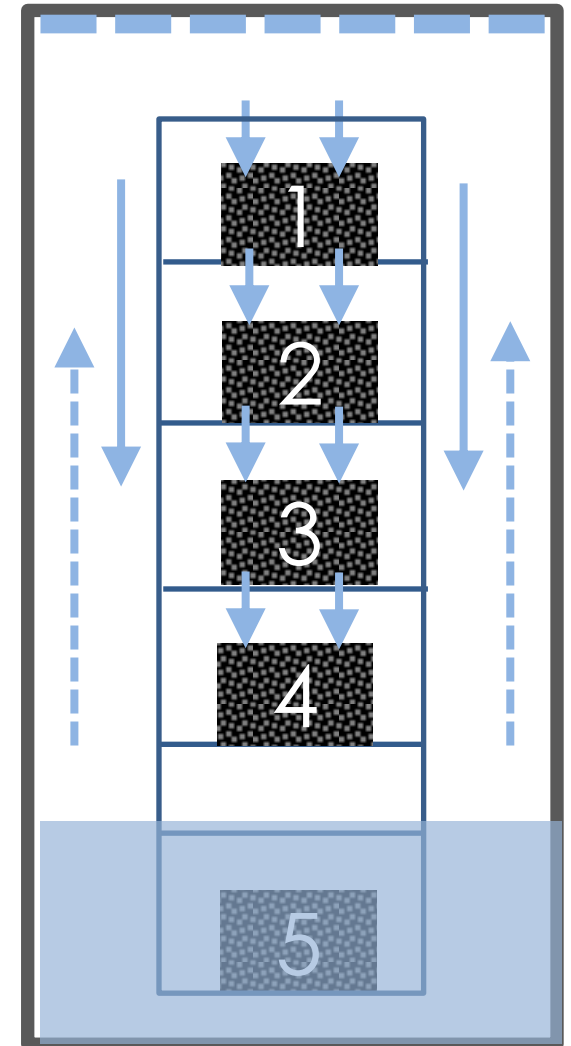
- Modul krutosti indirektnim vlačnim testom na cilindričnim uzorcima kondicioniranim u uvjetima vlage, tlaka i temperature,
- Omjer modula krutosti kondicioniranih i nekondicioniranih uzoraka
→ **ocjena trajnosti na starenje i vlagu**

HRN EN 12697-45:2012

- Ispitivanje starenja zasićenim asfaltnim uzorcima

Priprava uzoraka:

- Pet cilindričnih uzoraka, $\varnothing$ 100 mm i visine 60 mm
  - udarni zbijač ili
  - kružni zbijač ili
  - valjkasti zbijač ili
  - iz kolnika
- Određivanje gustoće uzoraka,
- Uzorci selektivno saturirani vlagom i kondicionirani **65** sati pri temperaturi od **85 °C** i tlaku od **2,1 MPa**

HRN EN 12697-45:2012

- Ispitivanje starenja zasićenim asfaltnim uzorcima

Parametar trajnosti:

- omjer modula krutosti, CTR_R [%]

$$CTR_R = (100 \times CTR_C / CTR_U)$$

(Mixture SATS Durability Index)

Kategorije trajnosti u normi
HRN EN 13108-1:2016

AC

Kategorija MDI_{min}
MDI_{min} 100
MDI_{min} 90
MDI_{min} 80
MDI_{min} 70
MDI_{min} 60
MDI_{min} NR

HRN EN 12697-46:2012

- Niskotemperaturne pukotine i svojstva pri jednoosnim vlačnim ispitivanjima

Svrha:

- Karakterizacija otpornosti bitumenskih mješavina prema nastanku pukotina uslijed niskih temperatura

Princip:

- Određivanje temperature loma pri termičkom naprezanju
(*Thermal Stress Restrained Specimen Test – **TSRST***)
- Određivanje vlačne čvrstoće
(*Uniaxial Tension Stress Test - **UTST***)
- Određivanje maksimalne rezerve vlačne čvrstoće

HRN EN 12697-46:2012

- Niskotemperaturne pukotine i svojstva pri jednoosnim vlačnim ispitivanjima

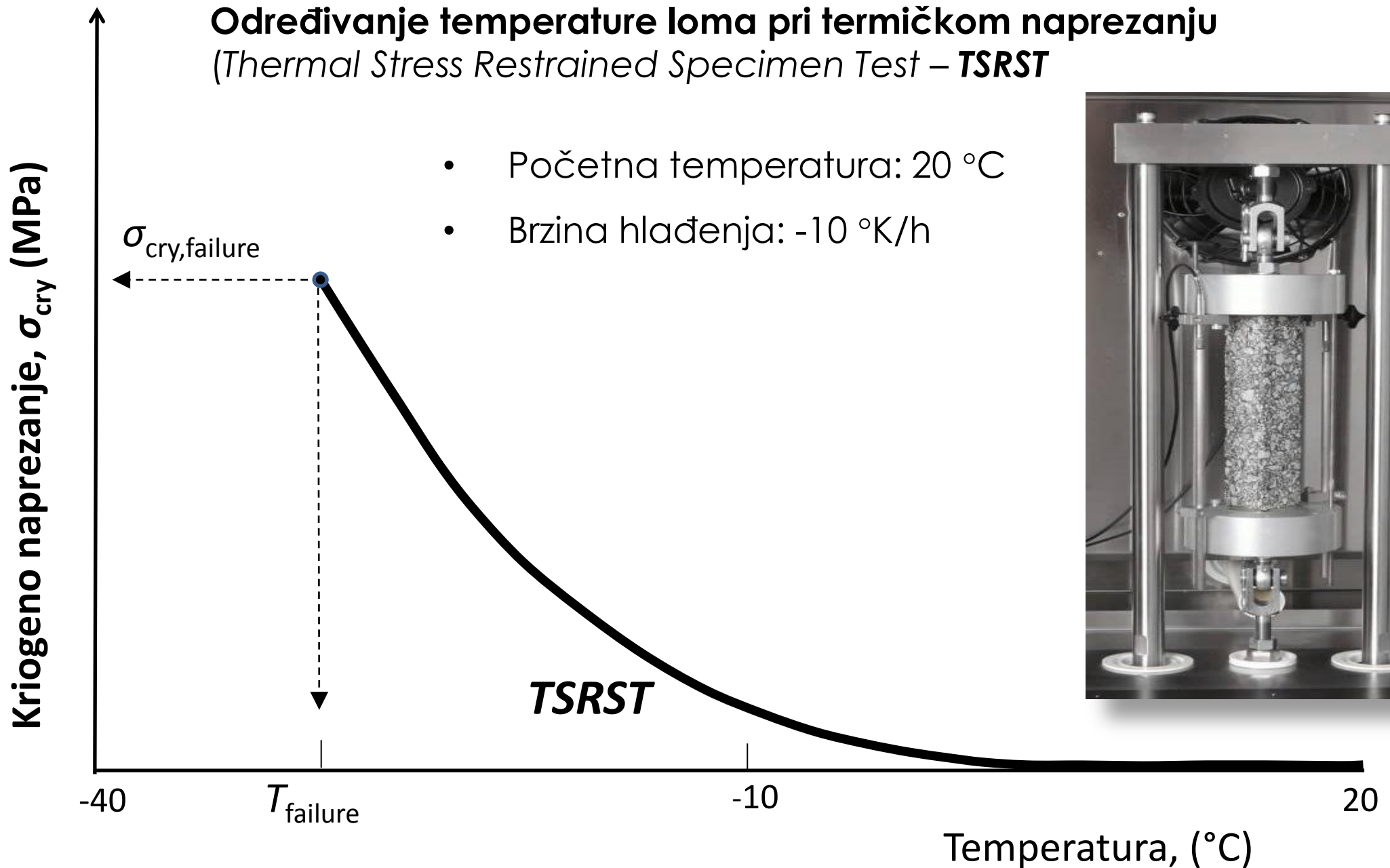
Priprava uzoraka:

- Kvadratni prizmatični ili kružni cilindrični uzorci duljine 160 mm, a širine/visine ili promjera zavisno od maksimalnog zrna bitumenske mješavine:
  - valjkasti zbijač ili
  - iz kolnika
- Određivanje gustoće uzoraka
- Kondicioniranje uzoraka na odabranu temperaturu ispitivanja
- Temperatura uzorka : ± 1 °C od temperature ispitivanja kroz ne manje od 10 min

HRN EN 12697-46:2012

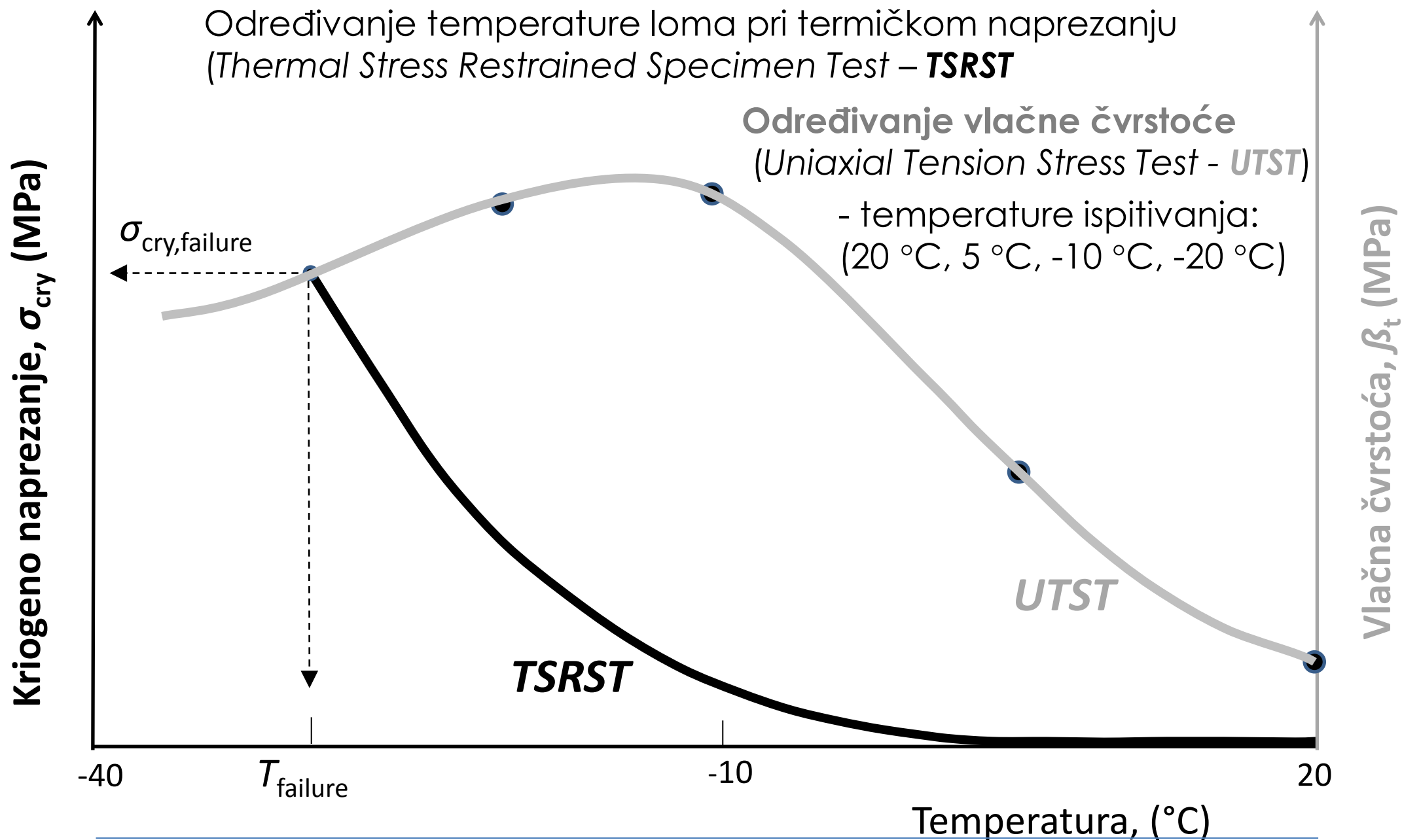
- Niskotemperaturne pukotine i svojstva pri jednoosnim vlačnim ispitivanjima

Određivanje temperature loma pri termičkom naprezanju (*Thermal Stress Restrained Specimen Test – TSRST*)

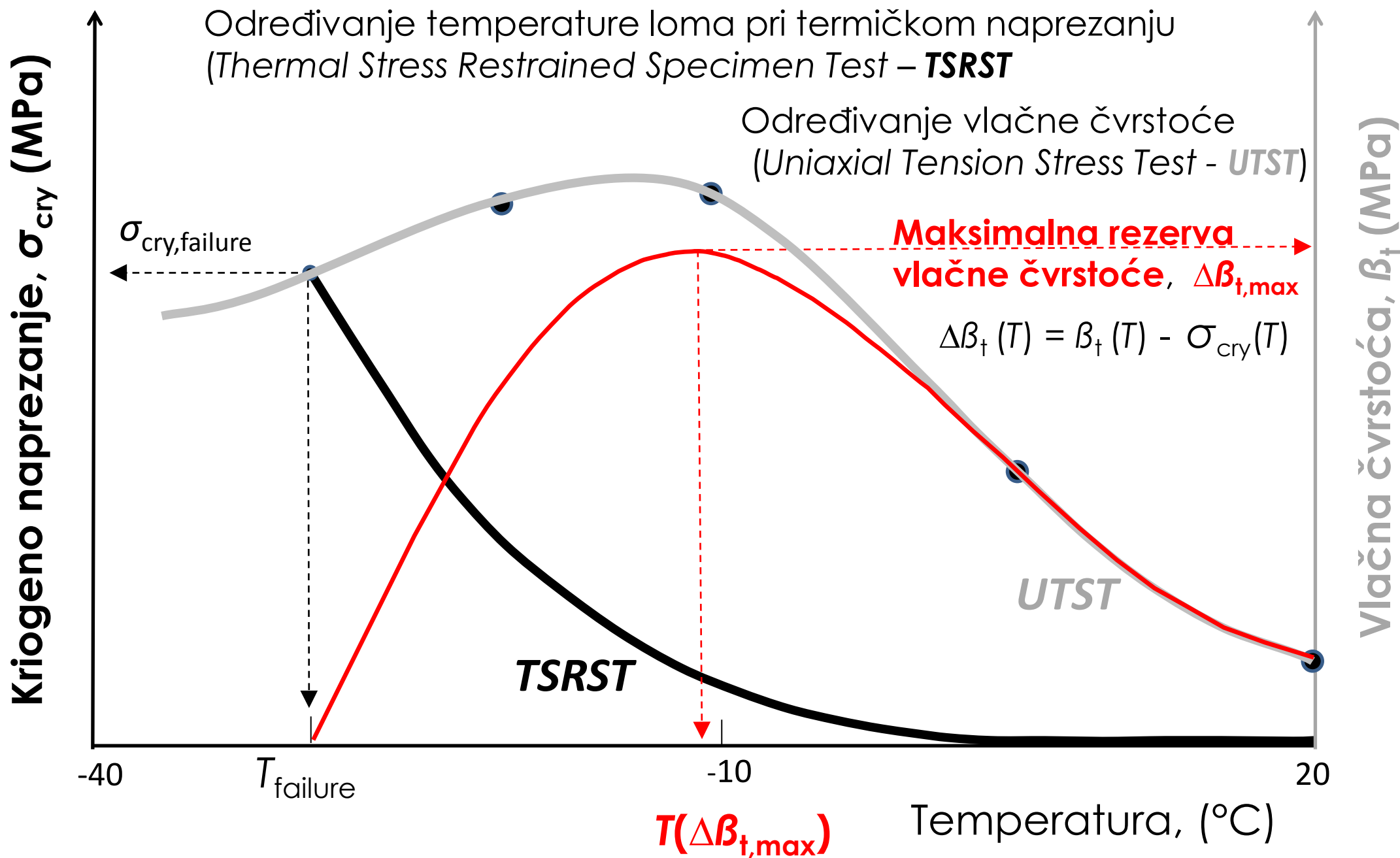
HRN EN 12697-46:2012

- Niskotemperaturne pukotine i svojstva pri jednoosnim vlačnim ispitivanjima

HRN EN 12697-46:2012

- Niskotemperaturne pukotine i svojstva pri jednoosnim vlačnim ispitivanjima

HRN EN 12697-46:2012

- Niskotemperaturne pukotine i svojstva pri jednoosnim vlačnim ispitivanjima

Parametri otpornosti na niskim temperaturama:

- Temperatura loma, T_{failure} [°C]
- Maksimalna rezerva vlačne čvrstoće, $\Delta\beta_{t,\text{max}}$ [MPa]
- Temperatura pri maksimalnoj rezervi vlačne čvrstoće, $T(\Delta\beta_{t,\text{max}})$ [°C]

Zahtjev u tehničkom propisu za asfaltne kolnike (u izradi):

- T_{failure} : max. -28 °C
- $\Delta\beta_{t,\text{max}}$: min. 4,0 MPa
- $T(\Delta\beta_{t,\text{max}})$: max. -10 °C

HRN EN 12697-46:2012

- Niskotemperaturne pukotine i svojstva pri jednoosnim vlačnim ispitivanjima

Kategorije temperature loma na niskim temperaturama u normama specifikacija (2016.)

$$T_{\text{failure}} \equiv \text{TSRST}_{\text{max}}$$

AC, BBTM, SMA, PA, AUTL

MA

Kategorija $\text{TSRST}_{\text{max}}$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -15$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -17,5$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -20$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -22,5$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -25$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -27,5$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -30$
$\text{TSRST}_{\text{max}} \text{NR}$

Kategorija $\text{TSRST}_{\text{max}}$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -12,5$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -15$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -17,5$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -20$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -22,5$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -25$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -27,5$
$\text{TSRST}_{\text{max}} -30$
$\text{TSRST}_{\text{max}} \text{NR}$

HRN EN 12697-44:2011

- Razvoj pukotine ispitivanjem polucilindričnog uzorka na savijanje

Svrha:

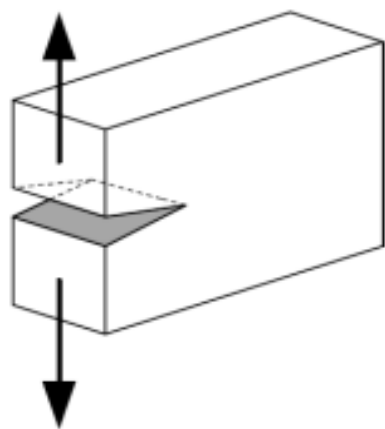
- Ocjena potencijala otpornosti bitumenske mješavine prema razvoju pukotina.

Princip:

- Ispitivanje se temelji na konceptu mehanike loma,
- Polucilindrični uzorak savija se u tri točke, uz konstantnu brzinu deformacije,
- Središnji dio baze uzorka sa zarezom izložen je vlačnom naprezanju,
- Funkcija „opterećenje-deformacija” → izvor značajki mehanike loma,
- Maksimalna vrijednost opterećenja ($F_{\max}$) izravno je povezana s lomnom žilavošću.

Neke općenite značajke mehanike loma

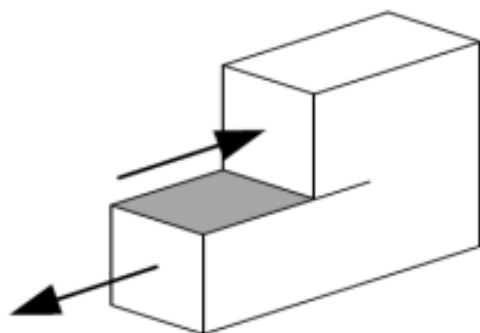
Tipovi otvaranja pukotine i pripadni faktori intenziteta naprezanja

Tip I
vlačno

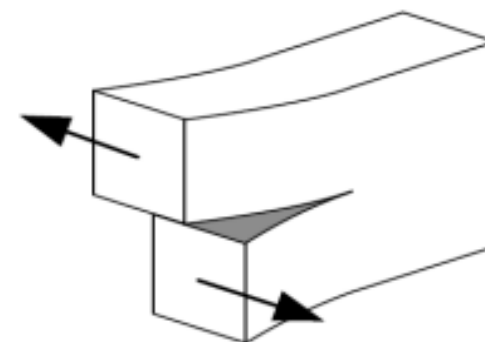
K_I

Tip II
uzdužno smično

K_{II}

Tip III
poprečno smično

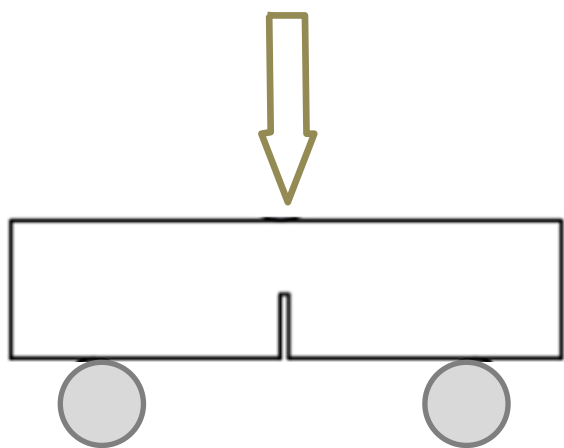

K_{III}

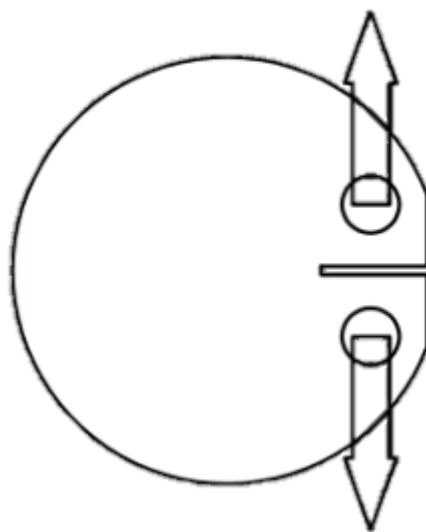
Neke općenite značajke mehanike loma

Metode ispitivanja loma bitumenskih mješavina

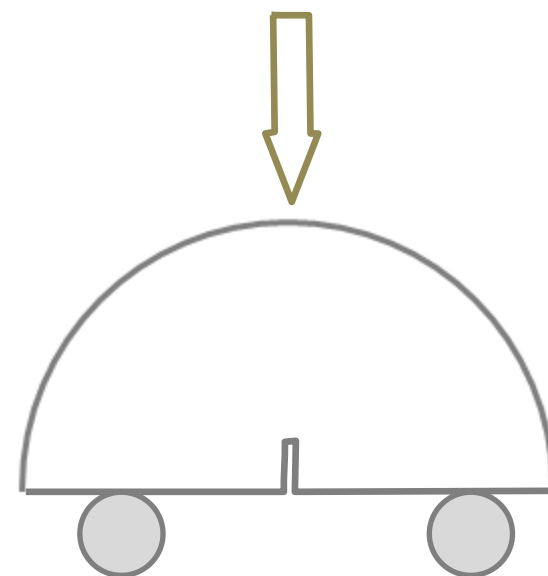
Greda

*Single-edge notched beam (**SEB**)*

Disk

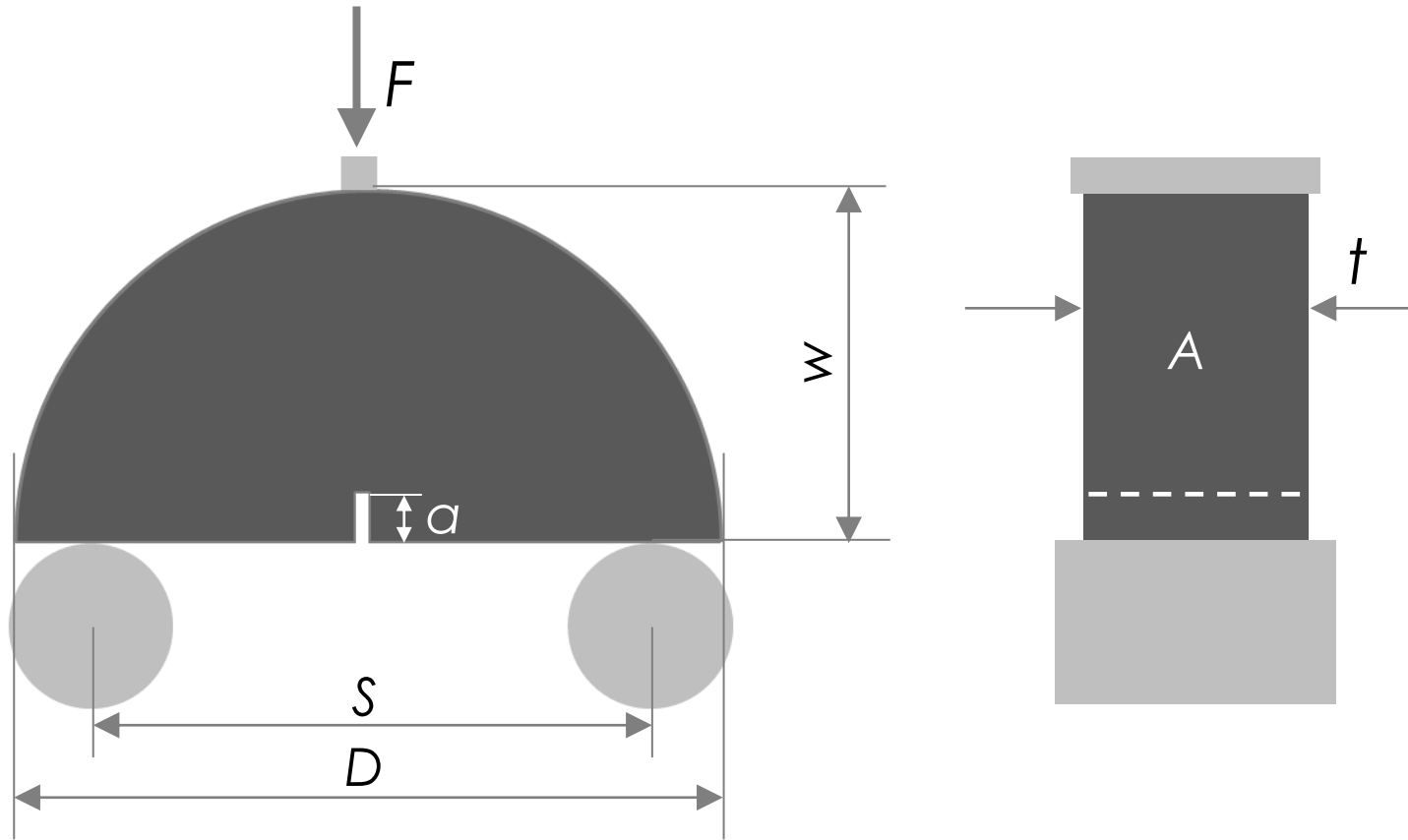
*Disk-shaped compact tension (**DCT**)*

Polucilindar

*Semicircular bending (**SCB**)*

Značajke uzorka za SCB test

D - promjer uzorka [mm]

S - razmak između oslonaca baze uzorka [mm]

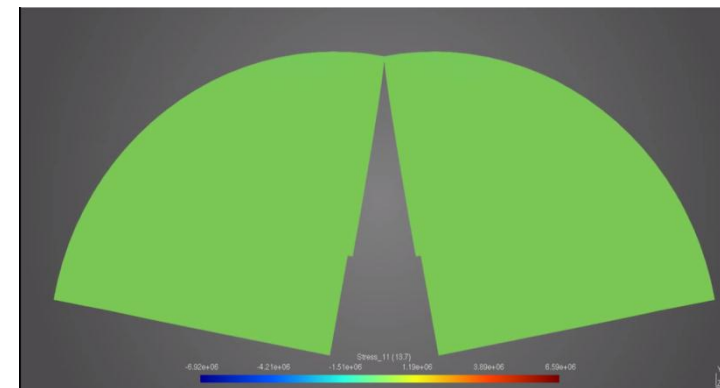
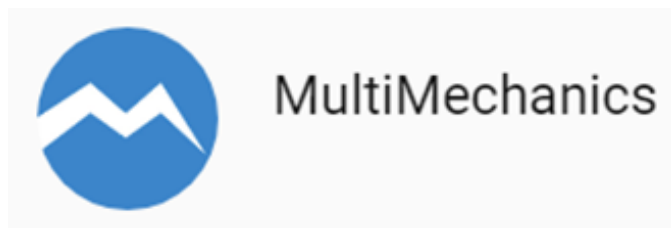
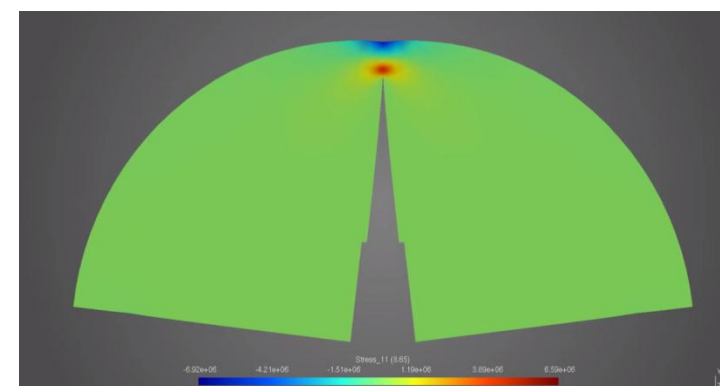
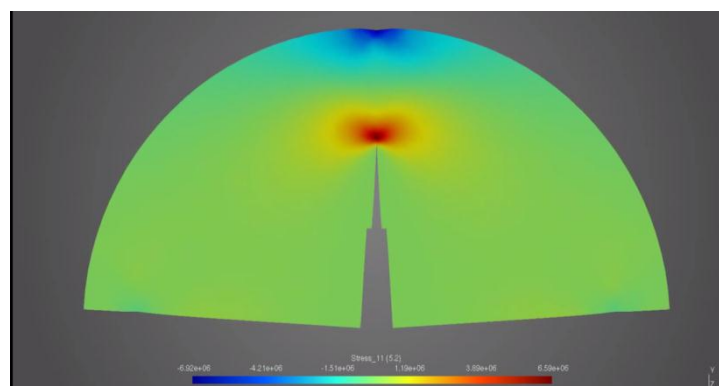
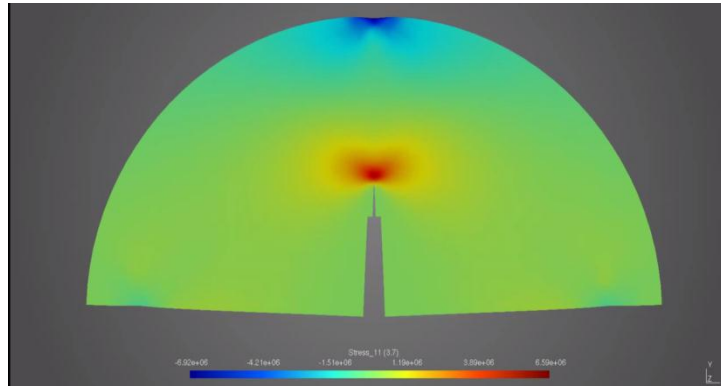
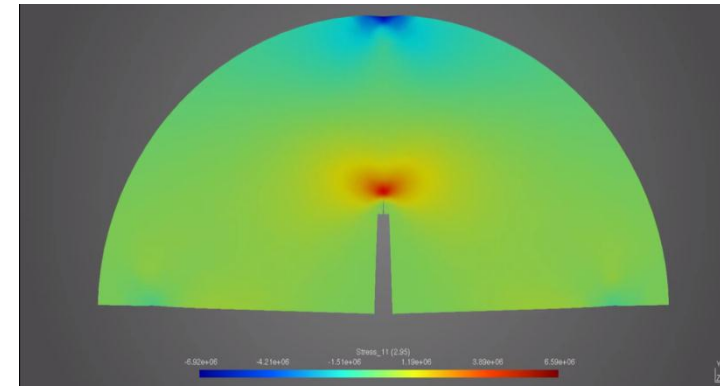
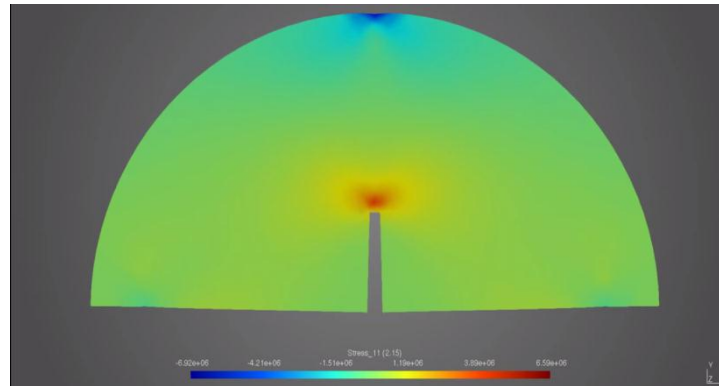
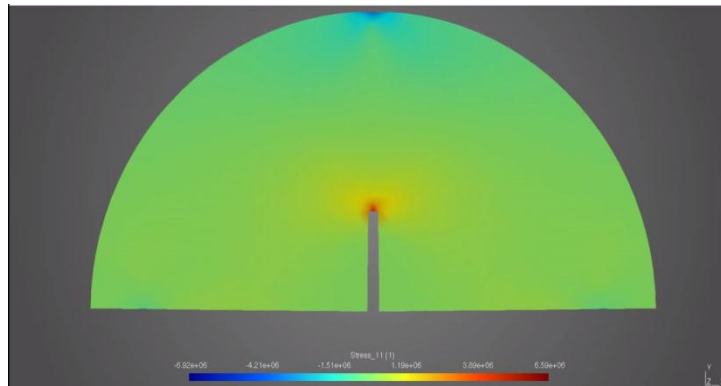
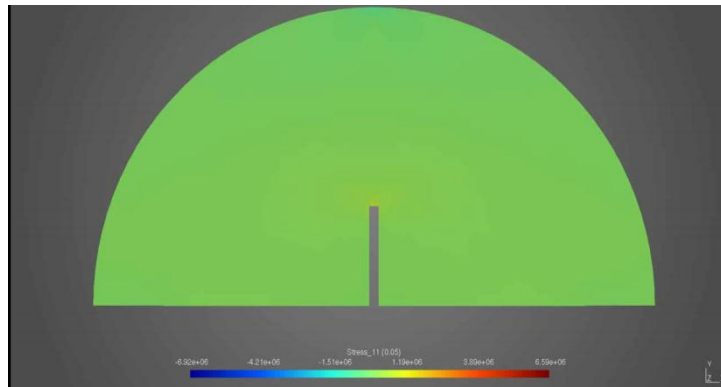
a - veličina zareza [mm]

t - debljina uzorka [mm]

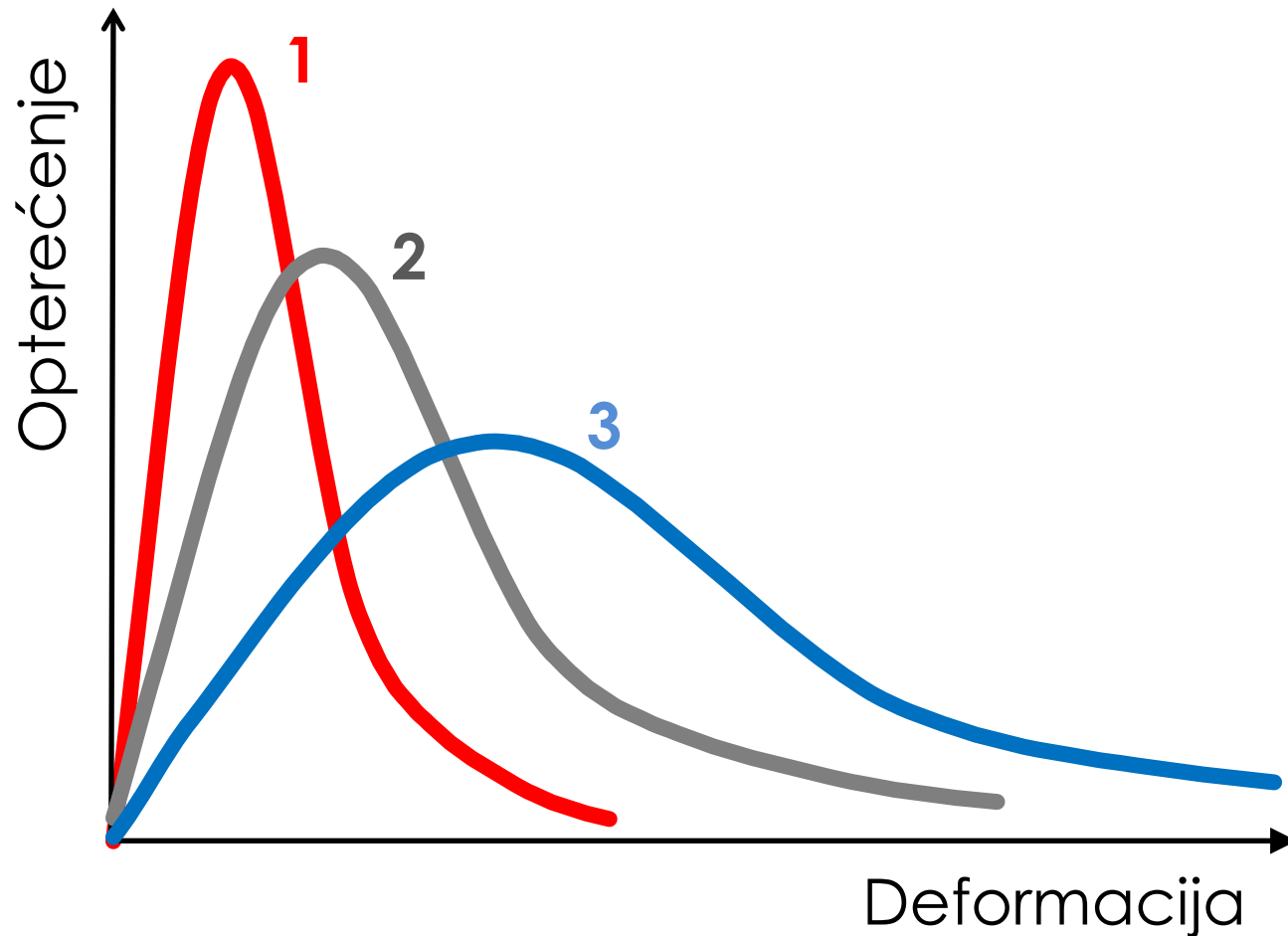
w - visina uzorka [mm]

A - površina loma, $A = (w - a) \cdot t$ [mm²]

Virtualni SCB test

Ovisnost funkcije „opterećenje – deformacija”

Debljina uzorka:

$$t_1 > t_2 > t_3$$

Duljina zareza:

$$a_1 < a_2 < a_3$$

Brzina deformacije:

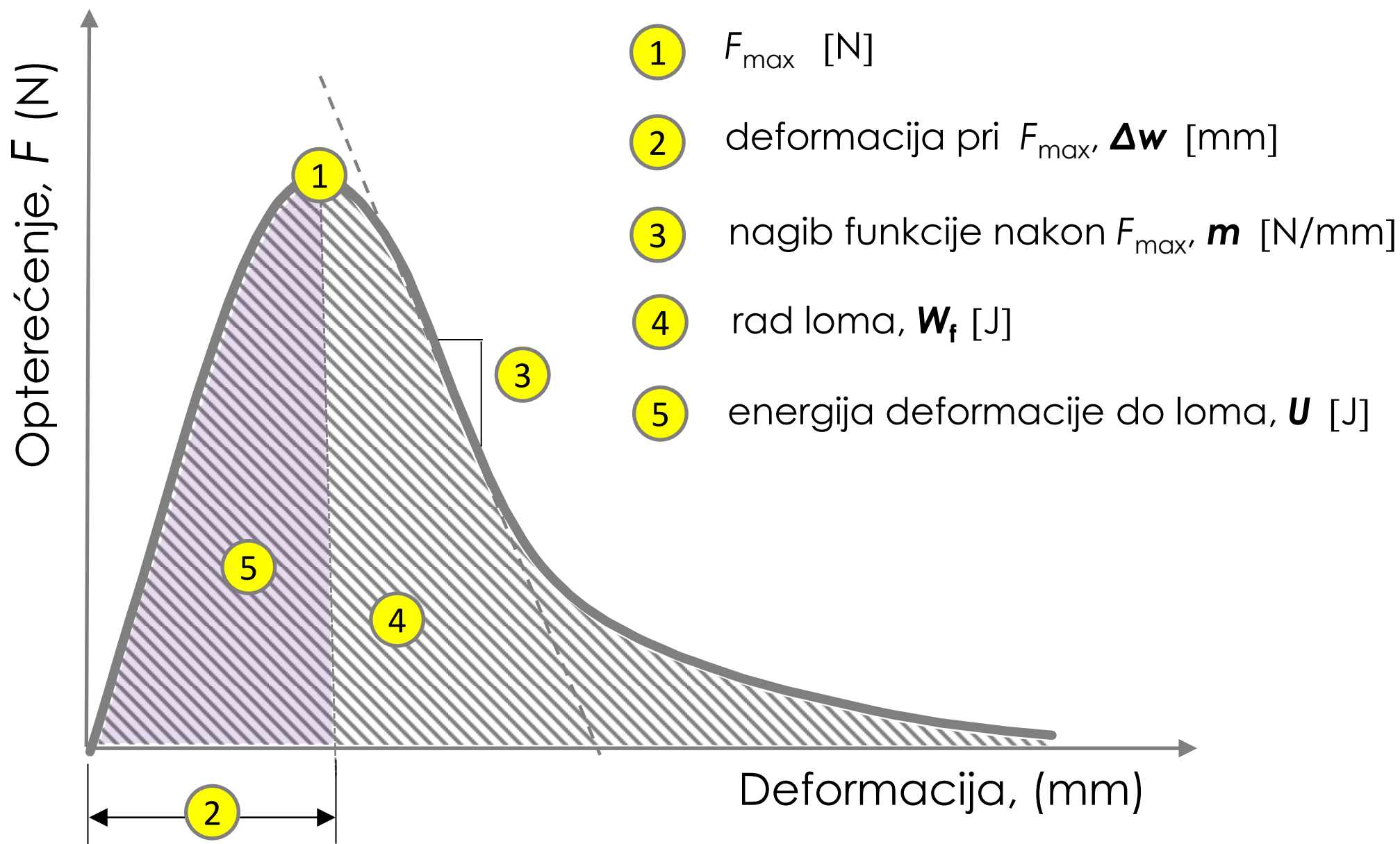
$$v_1 > v_2 > v_3$$

Temperatura ispitivanja:

$$T_1 < T_2 < T_3$$

Eksperimentalne značajke SCB testa

Funkcija „opterećenje – deformacija”

Parametri loma SCB testa

J_c - kritična vrijednost otpora loma
(mjera intenziteta deformacije pri vrhu pukotine)

$$J_c = - (1/t) \cdot ((dU/da)) \quad (\text{J/m}^2)$$

G_f - energija loma
(energija potrebna za stvaranje jedinične lomne površine)

$$G_f = W_f / A \quad (\text{J/m}^2)$$

FI - indeks fleksibilnosti
(vrednuje oblik funkcije nakon vršnog opterećenja, $F_{\max}$)

$$FI = A_1 \cdot G_f / abs(m)$$

faktor skaliranja (0,01)

K_{Ic} - lomna žilavost
(kritična vrijednost faktora intenziteta naprezanja)

$$K_{Ic} = \sigma_{\max} \cdot Y \cdot (\pi \cdot a)^{1/2} \quad (\text{N/mm}^{3/2}) \text{ ili } (\text{MPa} \times \text{m}^{1/2})$$

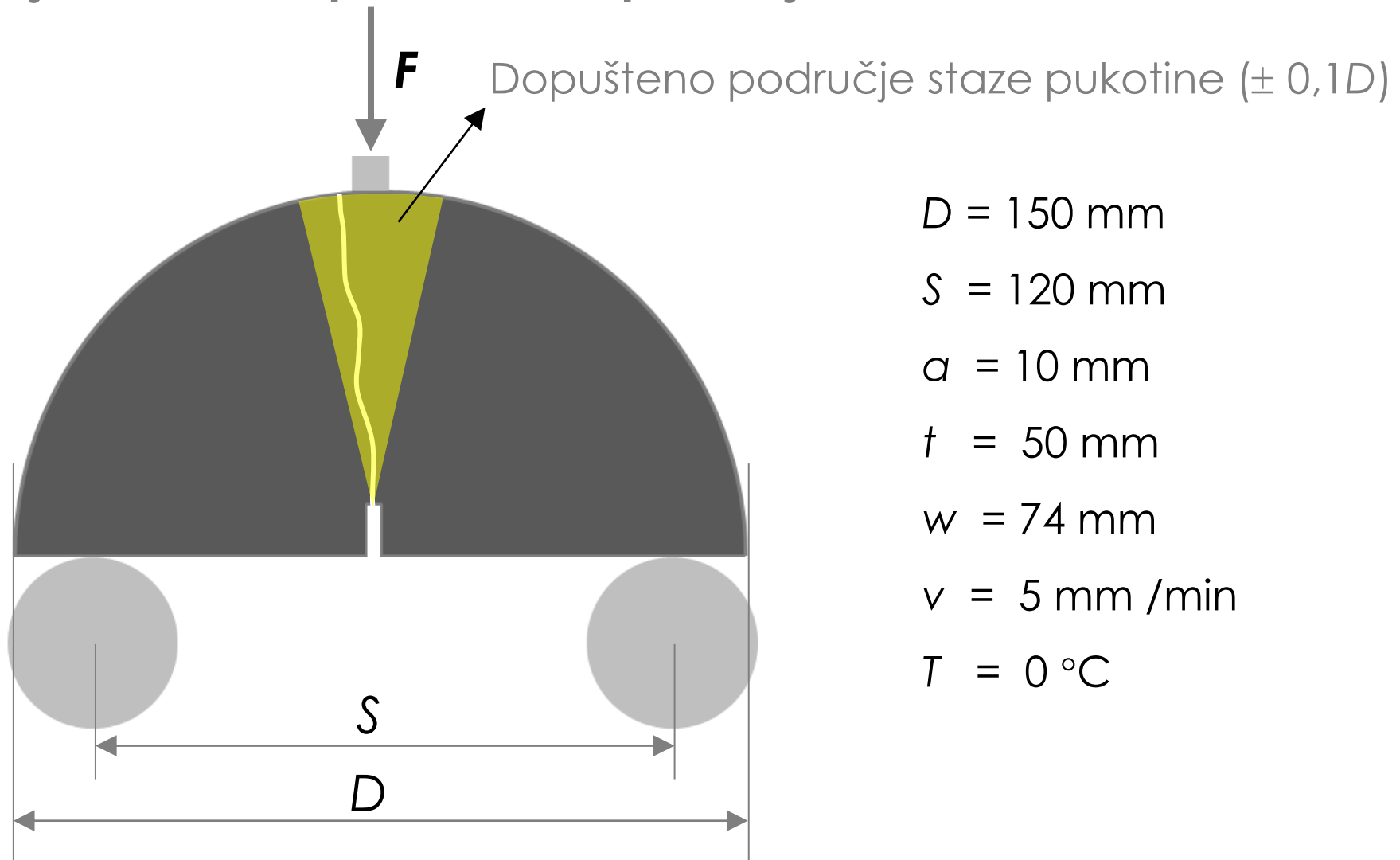

faktor oblika

HRN EN 12697-44:2011

- Razvoj pukotine ispitivanjem polucilindričnog uzorka na savijanje

Značajke uzorka i provedbe ispitivanja

HRN EN 12697-44:2011

- Razvoj pukotine ispitivanjem polucilindričnog uzorka na savijanje

Kategorije lomne žilavosti
u normi HRN EN13108-1:2016
i HRN EN 13108-5:2016

Izveštaj o ispitivanju:

- Relativna deformacija, $\epsilon_{\max}$, %
- Naprezanje, $\sigma_{\max}$, N/mm²
- Lomna žilavost, K_{Ic} , N/mm^{1,5} ili MPa×m^{0.5}

AC, SMA

Kategorija $K_{Ic \min}$
$K_{Ic \min 10}$
$K_{Ic \min 15}$
$K_{Ic \min 20}$
$K_{Ic \min 25}$
$K_{Ic \min 30}$
$K_{Ic \min 35}$
$K_{Ic \min 40}$
$K_{Ic \min 45}$
$K_{Ic \min 50}$
$K_{Ic \min 55}$
$K_{Ic \min NR}$

HRN EN 12697-44:2011

- Razvoj pukotine ispitivanjem polucilindričnog uzorka na savijanje

Utjecaj sastava i svojstva bitumenske mješavine na lomnu žilavost pri niskim temperaturama:

Povoljno

- veći udio bitumena,
- elastomerom modificirani bitumen,
- vapnenački agregat,
- sitnozrne bitumenske mješavine,
- manji udio šupljina

Nepovoljno

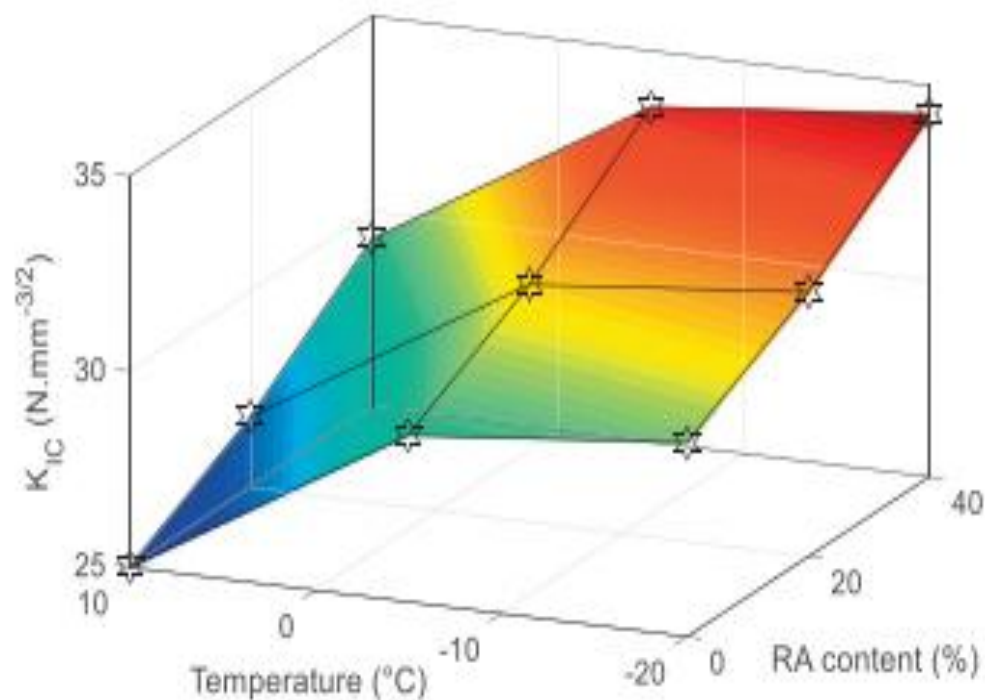
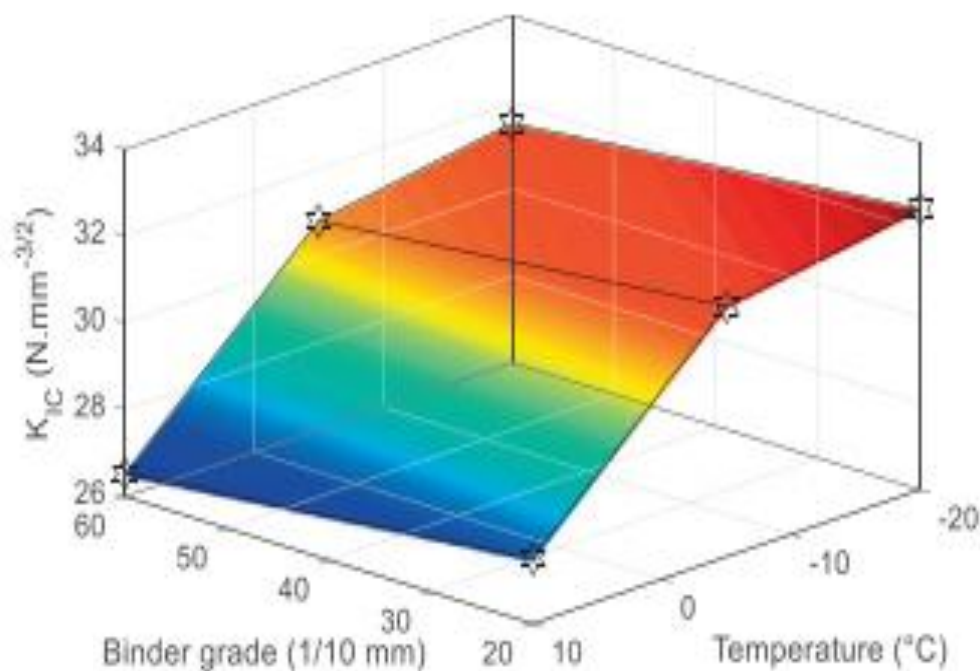
- RA u bitumenskoj mješavini

(postoje i oprečna mišljenja – mogući uzrok u omjeru: bitumen iz RA/ ukupni bitumen) ??

HRN EN 12697-44:2011

- Razvoj pukotine ispitivanjem polucilindričnog uzorka na savijanje

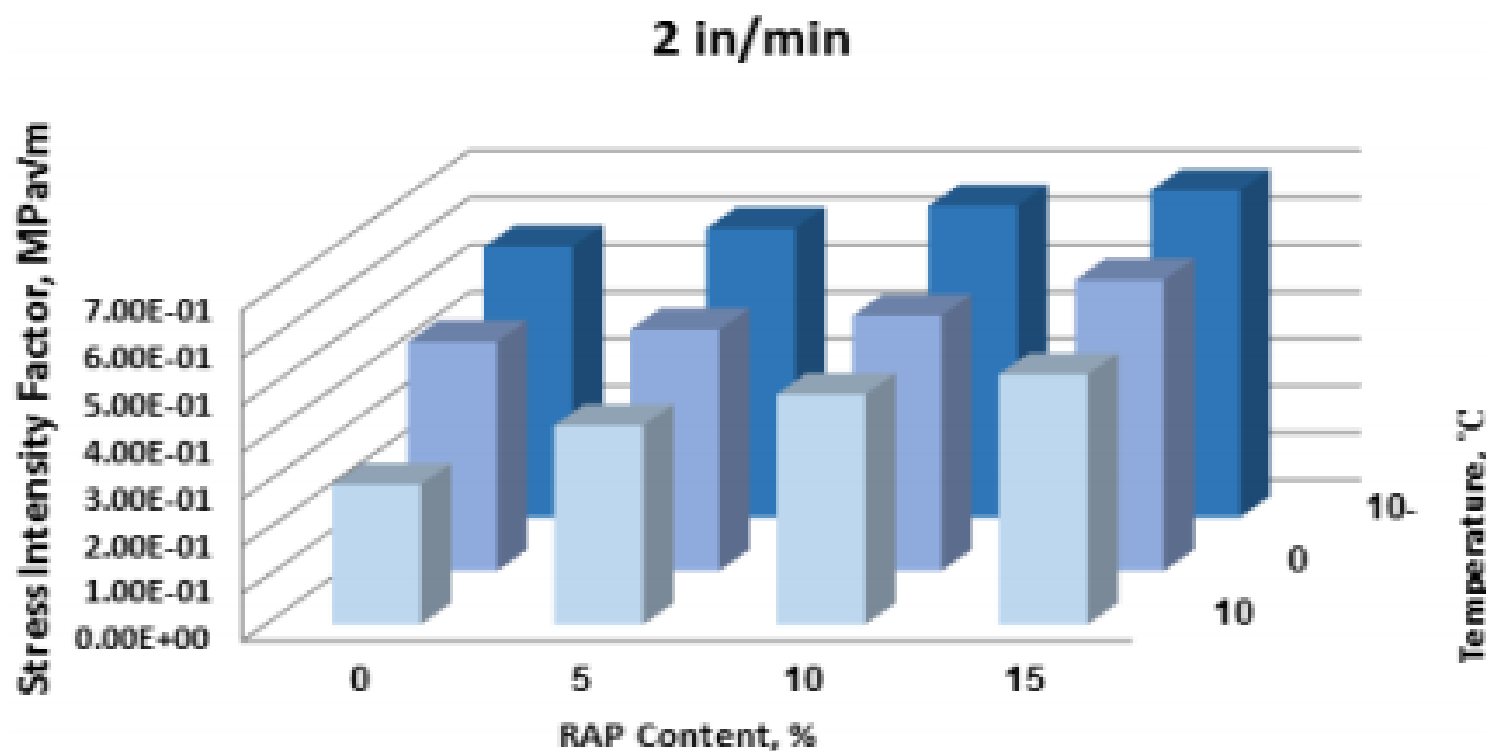
Utjecaj konzistencije bitumena i udjela RA u bitumenskoj mješavini na lomnu žilavost pri niskim temperaturama:

HRN EN 12697-44:2011

- Razvoj pukotine ispitivanjem polucilindričnog uzorka na savijanje

Utjecaj udjela RA u bitumenskoj mješavini na lomnu žilavost:

HRN EN 12697-44:2011

- Razvoj pukotine ispitivanjem polucilindričnog uzorka na savijanje

Kritički osvrt:

- Lomna žilavost (K_{Ic}) primjeren je parametar loma za materijale koji se ponašaju po zakonitostima linearno-elastične mehanike loma (LEFM), a temelji se na faktoru intenziteta naprezanja
  - asfalt na izrazito niskim temperaturama?
- Asfalt se ponaša po zakonitostima elasto-plastične mehanike loma (EPFM)
  - primjereniji parametri loma bili bi: kritična vrijednost otpora loma J_c , energija loma G_f , indeks fleksibilnosti FI , koji se temelje na energetsom konceptu (posebno značajno pri višim temperaturama ispitivanja)
- SCB test proveden na niskim temperaturama mogao bi se uspoređivati s ispitivanjem niskotemperaturnih svojstava asfalta prema HRN EN 12697-46
- SCB test proveden na višim temperaturama mogao bi biti prikladan za ocjenu otpornosti na pojavu „*top-down*” pukotina
- Odluku o prihvaćanju lomne žilavosti, kao parametra trajnosti bitumenske mješavine u normama HRN EN 12697-1:2016 i HRN EN 12697-5:2016, potrebno je donijeti temeljem detaljnije analize